

DR. TÓTH LÁSZLÓ

ÁGAZATI STRUKTÚRAVÁLTOZÁSOK ÉS AZ ESZKÖZIGÉNYESSÉG
AZ ÉLELMISZERGAZDASÁGBAN 1985-IG

Népgazdaságunk extenzív fejlődési lehetőségeinek a 60-as évek elejére bekövetkezett kimerülési folyamata fokozottan előtérbe állította a gazdasági egyensúly biztosításának kérdéseit. A gazdasági növekedés megfelelő — szocialista társadalmunk alapvető célkitűzéseit mindenkor valóra váltani képes — ütemét gazdaságunk struktúrájának átalakításával érhetjük csak el. Ezért terelődött a figyelem egyre erőteljesebben az egymással közvetlenül összefüggő népgazdasági ágak, ágazatok közös problémáira, kapcsolataik elemzésére, fejlesztésük összehangolására stb. Olyan új fogalmak nyertek polgárjogot közgazdasági irodalmunkban e folyamat kapcsán, amelyeket korábban nem használtunk, vagy éppen a modern kapitalizmus specifikus kategóriáinak, jelenségeinek tekintettünk, és nem vettük figyelembe, hogy szükségszerűen a *technikai fejlődés által kiváltott új jelenségekről, folyamatokról, törvényszerűségekről van szó*, amelyek „csak” specifikus megjelenésükben különböznek a szocializmusban való megjelenésüktől. Elég, ha az integráció fogalmát említjük, de folytathatnánk a sort a modern pénzjelenségekkel, az inflációs gazdaságpolitikával stb. Számos esetben ezen kategóriák közhasználatba vételére már akkor szükség van, amikor általános lényegük, ill. specifikus megjelenésük sem tisztázott. Ezzel a jelenséggel kapcsolatban nagyon találó Kozma Ferenc megállapítása: „A közgazdasági elmélet és gyakorlat sokszor kénytelen olyan fogalmakat használatba venni, amelyek pontos jelentését még nem tisztázta: egy ideig ez kevésbé zavar, majd elérkezik a megoldott részletkérdések egyéb összefüggésben való összekapcsolásának ideje, amikor már szükség van a fogalmak igen pontos tisztázására.”¹

Az *élelmiszergazdaság* fogalmával is valahogy így vagyunk. A 60-as évek elejétől egyre több szó esett a mezőgazdaság és a közvetlenül hozzá kapcsolódó (ráfordítási és kibocsátási területben is) ágazatok közös problémáiról, de csak a 60-as évek vége felé fogalmazódott meg az igény a megfelelő fogalomra. Ma már az élelmiszergazdaság kifejezés szakirodalmunk által általánosan használt fogalom, bár értelmezésében, tartalma tekintetében egységes álláspont most van kialakulóban. Éppen ezért, mielőtt az élelmiszergazdaság bármely kérdésével foglalkoznánk, szükségesnek látszik annak tisztázása, hogy tanulmányunkban mit értünk élelmiszergazdaságon.

1. Kozma Ferenc: Nemzetközi munkamegosztás és integráció. Pénzügyi Szemle, 1967/8—9. sz. 630. old.

A tanulmány az *élelmiszergazdaság eszközigényességének vizsgálatát* tűzte céljául abból a szempontból, hogy az *élelmiszergazdaság belső struktúrája, ill. annak változása* hogyan alakítja ki magának a blokknak az eszközigényességét. Elemzésünket alapvetően az 1968. évi ÁKM adataira építettük.²

1. Az élelmiszergazdaság tartalma, szerkezeti elemei

Szakirodalmunkban az *élelmiszergazdaság többfajta értelmezésével találkozhatunk*. Az értelmezést illetően két fő irányban indulhatunk el.

Az egyik irány az élelmiszergazdaság *közgazdasági tartalmát* tartva szem előtt, egy folyamat eredményeként fogja fel az élelmiszergazdaságot. A folyamat maga az integrálódás, melynek az *élelmiszergazdaság mint integrált gazdaság* az eredménye. Az integráció eltérő értelmezése következében ez az irányzat sem egységes. Vannak, akik az integrációt egyszerűen technikai oldalról közelítve, a modern integrált gazdaságokat a technikai fejlődés közvetlen következményeinek tekintik. A többség által képviselt — és általunk is helyesnek ítélt — álláspont szerint viszont az integrációnak mindig van társadalmi-gazdasági oldala is, sőt, csak meghatározott társadalmi-gazdasági körülmények között bontakozhat ki a termelőerők fejlődése által lehetővé vált modern integrációs folyamat eredményeként a gazdasági integráció.³

A társadalmi-gazdasági oldal alapvető eleme szükségképpen valamilyen *vezérlő elv*, amely meghatározott gazdasági érdeken vagy érdekeken alapszik. Csakis *közös gazdasági érdek* foghatja össze a technikailag-szervezetileg egymástól elkülönült fázisokat, tevékenységeket, szervezeteket. Ez az érdek kialakulhat úgy, hogy az előnyös pozícióban levő egységek rákényszerítik saját érdeküket a többire (tőkés viszonyok között, ill. bizonyos körülmények között szocializmusban is monopóliumhelyzetek hatására), vagy olyan érdekstruktúra mellett, ahol az egyes egységek érdekei konvergálnak. Az integráció specifikumát éppen ez a különbség határozza meg, de csakis akkor jöhet létre integráció, ha az érdekek ilyen „egyesítésének” társadalmi-gazdasági feltételei is adottak. Ezen állítás helyessége azonnal belátható, ha arra gondolunk, hogy a régi mechanizmus viszonyai között, amikor a különérdekek érvényesülése erősen korlátozott volt, az integrálódás folyamata csak nagyon korlátozottan jelentkezett azt követően is, hogy felismertük az intenzív fejlesztés szükségességét.

A másik irány a gazdasági szerkezetből indul ki. Abból, hogy az élelmiszer-gazdaság technológiai alapját a *biotechnológia* jelenti. Márton János szerint ez teremti meg a lehetőségét az élelmiszergazdasági integrációnak. Az élő anyag, amellyel az élelmiszergazdaság foglalkozik, három szempontból lényeges számunkra:

„*egyrészt* a különleges kezelést igénylő természetével;

másrészt a „kezeléssel” szembeni eleven reagálásával;

végül az időtartamhoz szorosan igazodó *önálló* élettevékenységével”.⁴

Az élő anyaggal való foglalkozás jelenti azt az állapotot, amelyen a specializáció és a munkamegosztás szélesedik. Attól függően, hogy a munkamegosztás milyen mélységű, a specializáció mennyire előrehaladt, kevesebb vagy több önálló tevékeny-

2. A magyar népgazdaság ágazati kapcsolatainak mérlege, 1968. KSH Időszaki Közlemények 1970. 178. kötet.

3. Az itt vázlatosan említett kérdésekkel részletesen foglalkozik Marillai Vilmos: Élelmiszer-gazdasági integráció és szövetkezetek c. tanulmányában. (Közgazdasági Szemle, 1971/1. sz.)

4. Márton János: Az élelmiszergazdaság új szerkezete. Kossuth, 1970. 24—25. old.

ségi kör kapcsolódhat össze. A biológiai alapon kapcsolódó tevékenységek sajátosságai más tevékenységekkel szemben azt is eredményezik, hogy a közvetlenül hozzájuk kapcsolódó tevékenységeknek is időmúlniuk kell ezekhez. Ily módon alakulhat ki az Erdei Ferenc által *agrár-ipari komplexumnak*, vagy *agrokomplexumnak* nevezett gazdaság. Az agrokomplexum elemei ezek szerint:

- a) a mezőgazdaság számára termelőeszközöket gyártó ipari ágazatok;
- b) a mezőgazdaság;
- c) az élelmiszeripar;
- d) az élelmiszereket (nyers és feldolgozott) a fogyasztóhoz eljuttató forgalmi tevékenységek.

Az agrokomplexumnak, mint közgazdasági kategóriának és tervezési egységnek feltétlenül van létjogosultsága, de több szempontból is heterogén, ezért nehezen kezelhető. Egyrészt tartalmaz olyan tevékenységeket, amelyek nem közvetlenül biotechnológiaiak, és itt jelentős, a többitől megkülönböztető sajátosságokat tapasztalhatunk, másrészt tartalmaz forgalmi tevékenységeket is, a termelési tevékenységen túl. *Komplex termelési egységként ezért a mezőgazdaság az élelmiszeriparral együtt tekinthető.* Ez tekinthető egyúttal az élelmiszergazdaság legszűkebb értelmezésének is. Az integrálódási folyamat vertikálitása szemszögéből viszont a már említett forgalmi tevékenységek is lényegesek, következésképpen a legtágabb és legszűkebb értelmezés mellett olyan nézet is van — amely ma a legáltalánosabban elfogadott —, hogy az *élelmiszergazdaság három fő szerkezeti eleme:*

- a) a mezőgazdaság,
- b) az élelmiszeripar és
- c) a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek forgalmazása.

A modern élelmiszergazdaság lényegét mindkét irányból közelítve — eltekintve az egyre inkább háttérbe szoruló téves nézetektől —, végső soron ugyanarra az eredményre jutunk. Az *élelmiszergazdaságot a népgazdaság olyan alapvető ágának tekinthetjük, amely*

- a) a biotechnológián alapuló gazdasági tevékenységeket, ágazatokat, (ill. ezek szervezeteit) tartalmazza;
- b) egyes tevékenységei, ágazatai között a modern termelőerők által meghatározott széleskörű munkamegosztási (horizontális) kapcsolatok vannak;
- c) a tevékenységek láncolatában vezérlő elvként a fogyasztóhoz kerülő késztermék szempontjából érvényesül a maximális hatékonyságra irányuló törekvés, melynek alapján közös érdek alakul ki a szervezetek mindegyikére vonatkozóan;
- d) a közös érdek hatására fellépő integrálódási folyamat a szervezeteket (tevékenységeket) gazdaságilag vertikálisan kapcsolja össze.

2. Élelmiszergazdaságunk jelenlegi struktúrája a belső blokkok alapján

Egy-egy ágazat népgazdasági helyét, szerepét nem lehet csupán annak alapján megítélni, hogy akár a társadalmi termék, akár a nemzeti jövedelem termelésében milyen arányban vesz részt. Feltétlenül *a termelés és a szükségletek viszonyát kell szem előtt tartanunk* mindenféle megítélésnél, fejlesztési és egyensúlyi gazdaságpolitikai célok meghatározásánál.

Az élelmiszergazdaság népgazdasági helyzetének vizsgálatánál is abból kell kiindulnunk — és gyakorlati gazdaságpolitikánk is így teszi —, hogy a vele szemben jelentkező gazdasági és társadalmi igények, szükségletek hogyan alakulnak. Ezeket kell szembeállítanunk a termelés lehetőségeivel, szükségszerűen szem előtt tartva a hatékonyság követelményét.

1969-ben az élelmiszergazdaság jövője szempontjából két nagyon lényeges, átfogó elemzés készült el az Országos Tervhivatal kezdeményezésére, annak irányításával. Az Országos Tervhivatal által 1967-ben létrehozott „Munkaerő és Életszínvonal Távlati Tervezési Bizottsága” elkészítette Hipotézisek a foglalkoztatás és az életszínvonal alakulása Magyarországon 1985-ig c. tanulmányát.⁵ Az ugyancsak 1967-ben alakult „Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Távlati Fejlesztési Bizottság” — összhangban a másik bizottsággal — nyilvánosságra hozta az élelmiszergazdaság fejlesztésének távlati tervezéséhez készült hipotéziseit és prognózisait.⁶ Számunkra természetesen ez utóbbi a lényegesebb, elemzésünkben erre támaszkodunk. Nem a hipotézisek megbízhatóságának vagy megbízhatatlanságának vizsgálata a célunk, hanem az, hogy a *várható alapvető tendenciák alapján az élelmiszergazdaság struktúráls átalakulásának az eszközigenyességre gyakorolt hatását* vegyük szemügyre.

Egy korábbi tanulmányban⁷ a mezőgazdaság eszközigenyességével kapcsolatban bizonyítottuk, hogy a *kollektivizálást követően a szövetkezetek megszilárdulásáig* — nagyjából 1966-ig — *a mezőgazdaság struktúráls átalakulása egyik fő oka volt az eszközigenyesség növekedésének.* A szerkezetváltozásnak a tőkekoefficiens növelő hatása főleg 1964-ig volt jelentős, ezután a koefficiens stabilizálódása jellemző, a korábbinál magasabb szinten. Feltelezhető volt az is, hogy a koefficiens változásai az elkövetkezendő időszakban nem lesznek olyan gyors üteműek és olyan nagyságrendűek, mint ebben a mezőgazdaságunkra nézve forradalminak nevezhető intervallumban voltak. Úgy véljük, ezek a következtetéseink ma is helytállóak, és a hipotézisek alapján is igazolhatók. Mivel az *élelmiszergazdaság eszközigenyességének alakulását alapvetően a mezőgazdasági tőkekoefficiens változásai határozzák meg* — amit szintén a hivatkozott tanulmányban érintettünk részletesen —, a tendenciák az élelmiszergazdaság esetében is jellemzőek.

Az élelmiszergazdaság — de általában is, bármely népgazdasági ág — perspektivikus fejlesztési tervének végtermék-szemléletének kell lenni. Ez a szemléletmód biztosítja ugyanis a szükségletek figyelembe vételét a tervben. A végtermékből kiindulva határozhatók meg ezután a „termelési kerülutak” fejlesztésének irányai, mértékei. Népgazdaságunknak az élelmiszergazdaság felé két oldalról jelentkezik végtermékszükséglete. Egyrészt az élelmiszergazdaságnak mindenkor fedeznie kell a *belső élelmiszerfogyasztás zömét*, másrészt — mivel olyan kedvező adottságaink vannak bizonyos élelmiszerek termelésénél, amelyek lehetőségeiknél fogva meghadják a hazai szükségleteket — megvalósítani olyan *gazdaságos élelmiszerexportot*, amely elősegíti műszaki fejlődésünket azáltal, hogy az exporttermékek ellenében gépeket, berendezéseket stb. vásárolunk a világpiacon.

Mielőtt az élelmiszergazdaság felé jelentkező szükségletek arányainak várható változását vázolnánk, célszerű a *jelenlegi élelmiszergazdasági struktúrát* szemügyre venni. A rendelkezésünkre álló statisztikai adatok nem teszik lehetővé a forgalmazás figyelembe vételét vizsgálatunknál, mivel az ágazati kapcsolatok mérlege termelési szemléletű. Így tehát *csak a mezőgazdasági és élelmiszeripari termelés együttes kezelése lehetséges*, amit az élelmiszergazdaság legszűkebb értelmezésének tekintettünk. (Egyes közgazdászok ilyen esetben — éppen a megkülönböztetés érdekében — élelmiszertermelésről beszélnek, bár sokan az élelmiszergazdaság szinonimájaként is használják ezt a fogalmat.) Mivel figyelmünket az élelmiszergazda-

5. Gazdaság, 1969/3. sz. 17—41. old.

6. Hipotézisek és prognózisok az élelmiszergazdaság fejlesztésének távlati tervezéséhez. Gazdaság, 1970/1. sz. 54—81. old.

7. Tóth László: A mezőgazdaság eszközigenyességének egyes problémái. Egyetemi doktori disszertáció 1970. (Kézirat)

ságra irányítjuk, az 1968. évi ÁKM-et úgy alakítottuk át, hogy a többi ágazatot összevontuk, csak a 14 élelmiszeripari és a 3 mezőgazdasági ágat hagytuk meg. Az elemzésünk kiindulási pontjául kialakított mérleget az 1. sz. táblázat tartalmazza.

A mérleg alapján azonnal szembevetendő, hogy a *mezőgazdasági és élelmiszeripari ágazatok anyagi jellegű kapcsolatában bizonyos törvényszerűség van*. Az ti., hogy az állattenyésztéshez — ráfordítási szemléletben — a húsipar, a baromfi- és tojásfeldolgozó ipar, valamint a tejipar kapcsolódik nagyon szorosan, a növénytermesztéshez pedig a többi feldolgozóipari ágazat. Ebből a tényből következik, hogy az élelmiszergazdaság fejlesztésének tervezésénél — sőt továbbmenően egyéb, az élelmiszergazdaságra vonatkozó bármilyen döntés hozatalánál — *nem szerencsés, ha a hagyományos mezőgazdasági élelmiszeripari szemléletnél maradunk*. Itt ugyanis legalább két olyan belső „blokk” van, amelyeket egységesen kell kezelnünk. Az ÁKM rendelkezésünkre álló ágazati bontása alapján ugyan közvetlenül nem teszi láthatóvá, de közvetve rámutat arra, hogy az „állattenyésztési-húsipari blokk” alapja a takarmánytermesztés. A növénytermesztés ugyanis anyagkibocsátásának 45,70%-át az állattenyésztésnek adja, ennyi gyakorlatilag a takarmánytermelés aránya is az anyagkibocsátásból. A másik nagy „blokk” — és ezt szintén nem mutatja a táblázat — *további három kisebb „blokkra” bontható* elvileg, figyelembe véve a vertikális összefüggéseket. Egyrészt az élelmiszergabona termesztés — malomipar — sütő- és tésztaipar, másrészt a kertészeti kultúrák (zöldség, szőlő, gyümölcs) termesztése — tartósítóipar — boriipar — soriipar — ásvány-szikvízüdítőitalipar — dohányipar, harmadrészt az ipari növények termesztése — cukoripar — édesipar — növényolajipar — szeszipar — tartozik nagyjából egybe. Az ilyen bontás ma még nem nagyon terjedt el, amit mutat, hogy a már említett élelmiszergazdasági prognózis is csak arról beszél, hogy célszerű lenne alkalmazásuk a tervezésben. „Célszerűnek tűnik, hogy az egyes ágazatokon belüli vertikális összhang biztosítása, valamint a fejlesztési lehetőségek „árának” rangsorolása érdekében a mezőgazdaság és az élelmiszeripar kapcsolódó ágazataiból úgynevezett blokkokat képezzünk”⁸.

Nézzük meg ezek után konkrétan az egyes blokkok belső szerkezetét az 1968. évi ÁKM alapján, majd várható fejlődésüket a „Hipotézisek...” alapján.

a) Az *állattenyésztési-húsipari blokk* bruttó termelése 1968-ban (1968. évi áron) 80 696,7 millió Ft volt, számításunk szerint. A növénytermelés összes kibocsátásából azt vettük számításba, amit az állattenyésztésnek (takarmány), valamint közvetlenül a hús- és baromfiiparnak adott át.

A blokk termelési értékének 45,30%-át adja végső felhasználásra (36341,0 mill. Ft), a többi anyagi jellegű kibocsátás. Szempontunkból ennél többet mondó az, ha a blokk végtermékkibocsátását nézzük, mert ez a mutató a blokkból kikerült teljes kibocsátást mutatja. Az így képzett végtermék a *bruttó termelés 50,40%-a*, tehát mintegy azonos a saját termelésben felhasználásra kerülő anyagkibocsátással. A blokkon belül az *állattenyésztési ágazat foglalja el a központi helyet*, akár a kapcsolatok számát, akár nagyságrendjüket tekintve. Ez a tény a blokk várható fejlődének szempontjából lényeges. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért érdemes felvázolnunk a blokk termelési folyamat-ábráját. (Lásd az 1. sz. ábrát).

A *bármely feldolgozóipari ágazat egymás közötti termékáramlása viszonylag jelentős*, tehát a párhuzamosság mellett vertikális is van közöttük. (A blokkon belüli anyagkibocsátásnak ugyan csak 3,40%-a, de abszolút összegben 1387,3 millió Ft, ami nem elhanyagolható a fejlesztés szempontjából.) Még egy lényeges összefüggés érdemel említést: az állattenyésztés adja közvetlenül a blokk végső kibocsá-

Az élelmiszergazdaság belső k
(mill. forint)

Ágazatok	1. Növénytermesztés	2. Állattenyésztés	3. Erdőgazdálkodás	4. Mezőgazd. összesen	5. Húsipar	6. Baromfi és tojásf. i.	7. Tejipar	8. Tartósítóiipar	9. Malomipar	10. Sütőiipar
1. Növénytermesztés	4784,0	17445,4	27,3	22256,7	29,1	0,3	—	1815,7	7415,9	6,4
2. Állattenyésztés	1744,0	2105,8	—	3849,8	11605,9	3211,9	4240,7	26,3	—	18,0
3. Erdőgazdálkodás	105,0	—	296,3	401,3	4,8	0,1	0,1	0,3	0,3	2,6
4. Mezőgazd. összesen	6633,0	19551,2	323,6	26507,8	11639,8	3212,3	4240,8	1842,3	7416,2	27,0
5. Húsipar	—	130,0	—	130,0	789,1	5,7	0,7	319,7	—	6,9
6. Baromfi és tojásf. i.	—	—	—	—	2,1	—	—	26,0	0,1	67,2
7. Tejipar	—	63,4	—	63,4	1,9	—	394,4	12,7	0,1	41,5
8. Tartósítóiipar	13,3	—	—	13,3	127,5	21,6	5,7	491,5	0,2	22,0
9. Malomipar	—	5675,1	3,3	5678,4	23,8	44,1	—	48,6	—	3264,6
10. Sütőiipar	—	—	—	—	1,1	—	0,1	4,1	—	6,6
11. Cukoripar	49,6	222,6	—	272,2	0,3	—	4,9	250,9	25,5	19,7
12. Édesipar	—	—	—	—	0,2	—	12,9	4,6	—	4,3
13. Növényolajipar	—	201,3	—	201,3	3,9	0,9	7,8	48,8	145,5	32,3
14. Szeszipar	—	9,2	—	9,2	1,3	0,2	0,3	17,0	68,7	32,9
15. Boripar	—	—	—	—	—	0,1	—	0,3	—	—
16. Söripar	—	35,8	—	35,8	1,6	1,7	—	7,2	3,1	—
17. Ásvány-szikvízipar	—	—	—	—	3,5	1,4	0,7	0,2	—	0,7
18. Dohányipar	0,7	—	—	0,7	—	—	—	—	—	—
19. Élelm.ip. összesen	63,6	6337,4	3,3	6404,3	956,3	75,7	427,5	1231,7	243,2	3498,7
20. Élelm. gazd. össz.	6696,6	25888,6	326,9	32912,1	12596,1	3288,0	4668,3	3074,0	7659,4	3525,7
21. Nem élelm. gazd. össz.	7682,9	2626,2	346,5	10375,8	1175,7	265,2	419,6	1599,8	897,4	355,1
22. Össz. hazai anyagráf.	14099,7	28514,8	673,4	43287,9	13771,8	3553,2	5087,9	4673,8	8556,8	3880,8
23. Import	3708,3	990,2	33,6	4732,1	610,8	102,2	43,1	498,4	2466,2	42,1
24. Érték csökk. leírás	3012,0	1015,0	115,0	4142,0	108,1	42,2	76,6	185,1	90,2	75,8
25. Bérck-jöv.-társ. tiszta jöv.	35516,0	10805,0	1760,0	58081,0	345,1	-487,1	-1357,0	636,2	682,5	231,1
26. Összes ráfordítás	56336,0	41325,0	2582,0	100243,0	14835,8	3210,5	3850,6	5993,5	11795,7	4230,8

12. Édesipar	137,0	386,4	370,9	1881,3	478,7	12,0	674,9	15036,7	37293,4	865,1	38158,5	18158,5	56336,0
13. Növényolajipar	25,4	—	—	—	—	—	—	19128,2	22978,0	873,0	23851,0	17474,0	41385,0
14. Szeszipar	—	—	0,4	9,1	0,1	0,2	—	18,3	419,6	1826,1	2245,7	366,3	2582,0
15. Boripar	162,4	386,4	371,3	1890,4	478,8	12,2	674,9	34183,2	60691,0	3564,2	64255,2	35987,8	100243,0
16. Söripar	6,2	71,3	—	0,3	1,9	—	—	1204,7	1334,7	969,6	2304,3	12531,5	14835,8
17. Ásvány-szikvízipar	10,9	—	—	0,2	0,2	—	—	106,7	106,7	31,9	138,6	3071,9	3210,5
18. Dohányipar	39,1	0,4	—	0,1	—	0,4	—	490,9	554,3	32,7	587,0	3263,6	3850,6
19. Élelmiszerip. össz.	8,4	1,9	19,5	13,8	1,1	47,5	—	761,2	774,5	60,8	835,3	5158,2	5993,5
20. Élelm.gazd. össz.	72,7	—	20,3	0,1	3,6	—	—	3478,1	9156,5	113,3	9269,8	2525,9	11795,7
21. Nem élelm.g. össz.	—	—	—	0,2	—	—	—	12,1	12,1	21,9	34,0	4196,8	4230,8
22. Össz. anyagkibocsátás	292,8	0,3	185,9	21,9	67,6	—	—	869,8	1142,0	37,2	1179,2	3602,1	3781,3
23. Végso kibocsátás	2,4	—	3,8	0,6	2,2	3,4	—	34,4	34,4	16,7	51,1	3026,5	3077,6
24. Össz. kibocsátás	78,8	—	3,2	1,8	0,7	0,1	0,3	324,7	526,0	321,9	847,9	917,5	1765,4
	59,9	7,5	277,4	23,8	0,1	0,1	0,2	489,4	498,6	271,0	769,6	3404,2	4173,8
	0,6	0,9	42,7	—	0,2	0,6	—	45,4	45,4	57,3	102,7	3277,1	3379,8
	0,6	10,7	0,2	0,3	—	—	—	25,4	61,2	24,0	85,2	3157,3	3242,5
	0,1	—	—	—	—	—	0,1	6,7	6,7	31,6	38,3	389,5	427,8
	—	—	—	—	—	—	—	—	0,7	1,9	2,6	3430,2	3432,8
	572,5	93,0	553,0	63,1	77,6	52,1	0,6	7849,5	14233,8	1991,8	16245,6	50952,3	67197,5
	734,9	479,4	924,3	1953,5	556,4	64,3	675,5	42032,7	74944,8	5556,0	80500,8	86940,1	167440,9
	591,3	285,9	325,7	376,6	437,4	142,2	279,8	7867,7	18243,5	171090,6	189334,1	214641,0	403975,1
	1326,2	765,3	1250,0	2330,1	993,8	206,5	955,3	49900,4	93188,3	176646,6	269834,9	301581,1	571416,6
	1131,8	652,7	101,8	109,9	49,0	21,4	389,7	6345,7	11077,8	42505,7	53563,5	—	—
	40,4	35,3	44,4	67,1	98,8	12,9	40,9	1120,6	5262,6	20374,4	25637,0	—	—
	579,2	312,1	2777,6	872,7	2100,9	187,0	2046,9	9831,2	57912,2	164448,4	222360,6	—	—
	3077,6	1765,4	4173,8	3379,8	3242,5	427,8	3432,8	67197,9	167440,9	403975,1	571416,0	—	—

tásának csaknem felét (48,1⁰/₀), vagyis az állattenyésztés termékeinek nagy része nem kerül be az élelmiszeripari feldolgozó vertikumba.

b) A mezőgazdaságra közvetlenül alapozódó blokkok közül a leghomogénebb a kenyérgabona termelési — malomipari — sütő- és tésztaipari blokk. A malomipar közvetlenül a növénytermesztésre épül, erre pedig a sütő és tésztaipar. A két élelmiszeripari ágazat egymás közötti kapcsolatai tehát egyoldaliak. A blokkon belüli összes kapcsolatot a 2. sz. ábra mutatja.

A malomipar és a sütő- és tésztaipar egymásra épülése felveti azt a gondolatot, hogy miért párhuzamos tevékenységeknek ábrázoljuk mégis őket? Ezt a megoldást az indokolja, hogy a malomipar kibocsátásának zömét nem a sütőiparnak adja, még ha csak az anyagkibocsátást is nézzük. A malomipar összes anyagkibocsátása 9269,8 millió forint, aminek csak 35,2⁰/₀-a jut a sütőiparba.

A fejlesztés strukturális összehangolása az összes blokk közül itt látszik legkevésbé problematikusnak.

c) A harmadik, a kertészet — tartósítóiipari — boripari — söripari — ásványvíz-, szikvíz-, üdítőitalipari — dohányipari blokk fejlesztésének összehangolása látszik viszont a legnehezebbnek. Nemcsak azért, mert a legheterogénebb mind között, hanem azért is, mert a kapcsolatok talán itt a legbonyolultabbak a blokkon belül. (Természetesen a kapcsolatok bonyolultsága részben a heterogenitás következménye.) Az élelmiszergazdaságon belüli részaránya (termelésből) ha nem is jelentős a blokknak — mindössze 12,7⁰/₀ —, annál jelentősebb az, hogy az élelmiszerfogyasztás struktúrájának átrendeződése, valamint az exportigények növekedése az állattenyésztési-húsipari blokk mellett ennek kívánja meg progresszív fejlődését. A zöldség- és gyümölcsfogyasztás, valamint az élvezeti cikkek fogyasztásának üteme várhatóan nagyobb lesz, mint az élelmiszerfogyasztás átlagos növekedési üteme.

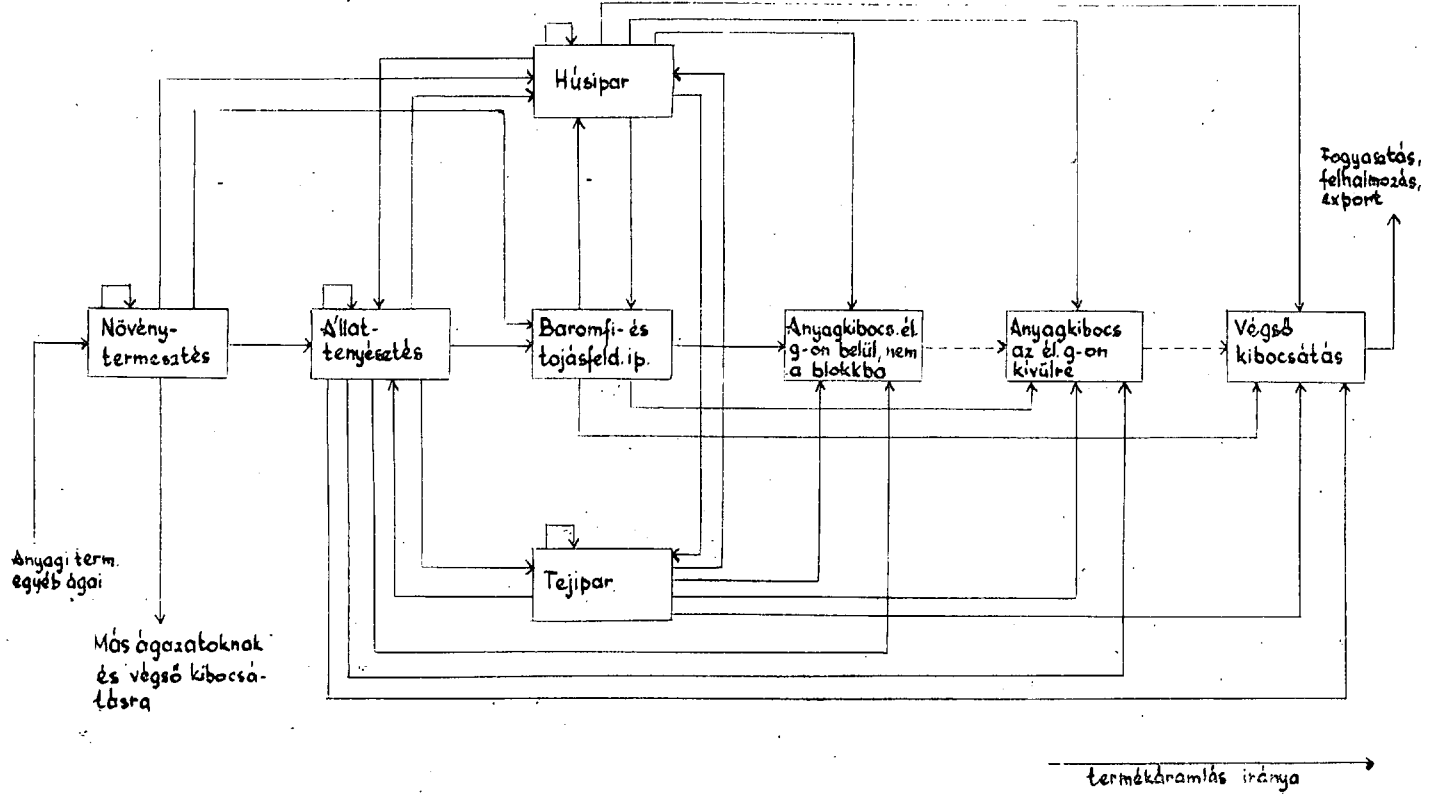
A blokk folyamatábrája igazolja a kapcsolatok bonyolultságát. Az öt feldolgozóipari ágazat egymás közötti kapcsolatai nagyon nehézre teszik a komplex fejlesztés tervezését, sok az oda-vissza kapcsolat az egyes ágazatok között, még ha volumenben ezek nem is túl számottevők. A dohányipar ikissé „kilóg” ugyan a blokkból, kapcsolatai révén nem feltétlenül tartozik ide, de a többi blokkhoz való csatlakozása még kevésbé lenne indokolt.

A blokk végtermék-kibocsátása nagyon jelentős, termelési volumenének 72,7⁰/₀-át adja blokkon kívülre. Az élelmiszerfogyasztásban és az exportban való jelentőségét bizonyítja, hogy végső kibocsátásra 15 412,3 millió Ft értékű terméket ad. Ez az élelmiszergazdaság végső kibocsátásának 7,2⁰/₀-a (Lásd a 3. sz. ábrát.)

Az érdekesség kevéért — ugyanis volumenben nem számottevő — megjegyezzük, hogy „visszacsatolás” is van a blokkon belül: egyrészt a tartósítóiipar, másrészt a dohányipar ad anyagot a mezőgazdaságnak, miután mindkettő feldolgozta a mezőgazdasági termékeket. Gyakorlatilag a dohányiparé fontosabb (növényvédőszer), a takarmányiparé — bár nagyobb volumenű — kevésbé fontos (hulladéktrágya).

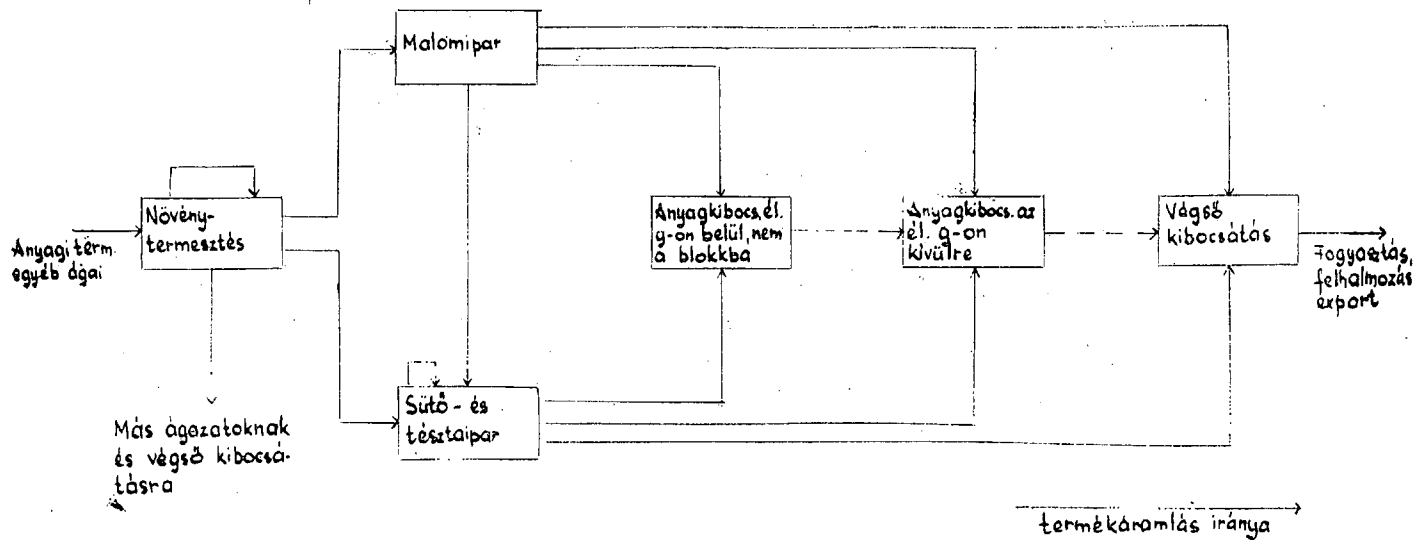
d) A negyedik blokk az ipari növénytermesztési — cukoripari — édesipari — szesz- és keményítőipari — növényolajipari. A blokk — bonyolultságát tekintve — hasonló a harmadikhoz. A négy feldolgozóipari ágazat itt is vertikális kapcsolatban van egymással, nemcsak horizontális egymásmellettiiségük létezik. Sőt, az egymás közötti kapcsolatok volumene is jelentős, összes anyagkibocsátásuknak 33,8⁰/₀-át önmaguk felé adják. A négy blokk közül talán éppen ezért itt a leglényegesebb a blokkon belüli fejlesztés összehangolásának kérdése. A négy élelmiszeripari ágazat közül megkülönböztetett helye van a cukoriparnak, ugyanis a mezőgazdaságon kívül ez látja el a másik háromat alapanyaggal. A cukoripar a többivel szemben teljes egészében kibocsátó (azoktól nem kap anyagot), sőt még a növénytermesztésnek is ad terméket, „visszacsatolva”.

1.2 állattenyésztés — húsiipari — baromfiipari — tejipari blokk folyamatábrája

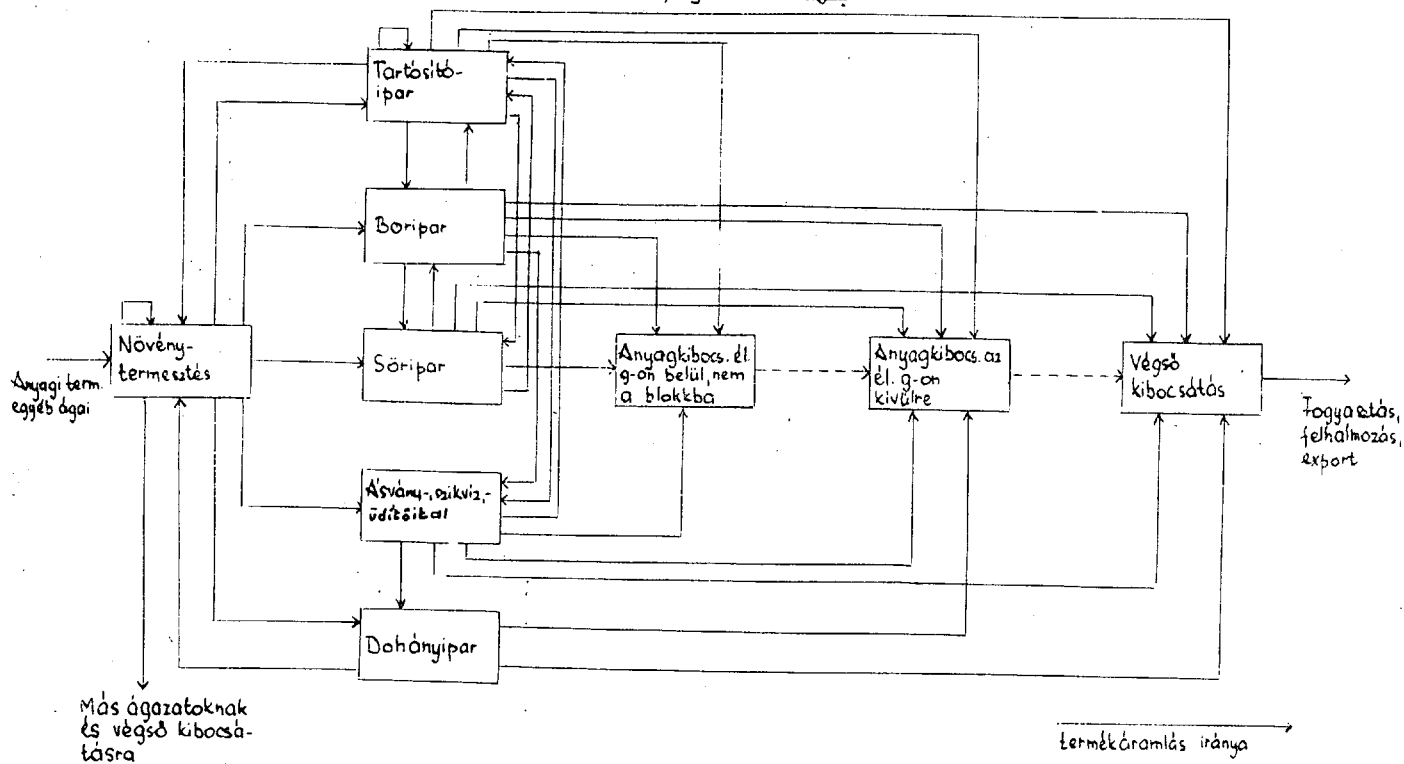
A kenyérgabonatermelés — malomipari — sütő- és tésztaipari blokk folyamatábrája

2. ábra

4. kertészet — tartósítóipari — boripari — söripari — ásvány-, szikvíz-, üdítőitalipari — dohányipari
 blokk folyamatábrája

3. sz. ábra

Nagyon jelentős a blokknak a többi élelmiszergazdaságon belüli blokk felé történő kibocsátása. Az összes élelmiszergazdaságnak átadott termék 56,3%-a blokkon kívülre kerül. Ez az arány arra figyelmeztet, hogy „blokk-szemléletben” sem szabad megelégedezni a blokkokon kívüli kapcsolatokról, bármennyire is hasznos segédeszközök a blokkok mind az elemzés, mind a tervezés számára.

A leírás után álljon előttünk a negyedik blokk folyamatábrája is. (Lásd 4. sz. ábrát.)

e) Az élelmiszergazdaság blokkyszerű elemzése nem lenne teljes, ha a blokkokon kívüli egyéb tevékenységet nem vennénk figyelembe.

Egyrészt a növénytermesztésnek nagyon nagy volumenű a saját termeléséből való felhasználása, amit a blokkokba nem tudunk beépíteni. Elvileg a növénytermelésnek ezt a részét is szét lehetne, sőt, kellene osztani a blokkok között. Ehhez az lenne szükséges, hogy a növénytermelés is ágazati bontásban álljon rendelkezésre. Elképzelhető lenne egy olyan kompromisszum, hogy a négy blokk növénytermesztésből való részesedésének arányában osszuk fel ezt a részt, de ezt a megoldást sem elméleti, sem komoly gyakorlati ok nem indokolja. Ennél jobb megoldásnak látszik, ha a növénytermesztésnek a blokkokon kívüli anyagkibocsátását, valamint közvetlen végső kibocsátását együttesen, a többi bloktól különállóan kezeljük.

Másrészt az élelmiszergazdaságon belül létezik az erdőgazdálkodás, amely élesen elkülönül a többi ágazattól, ill. bloktól. Ezért a fejlesztés szempontjából szintén különállóan kezelhető.

Az eddigiekben nagy vonalakban felvázoltuk az élelmiszergazdaság keresztmetszeti képét a blokkokra bontás segítségével, rámutattunk néhány lényegesnek látszó összefüggésre az ágazatok, blokkok között. Összefoglalóul álljon előttünk az élelmiszergazdaság globális blokkos szerkezete:

2. sz. táblázat

Az élelmiszergazdaság 1968. évi szerkezete blokkok szerint

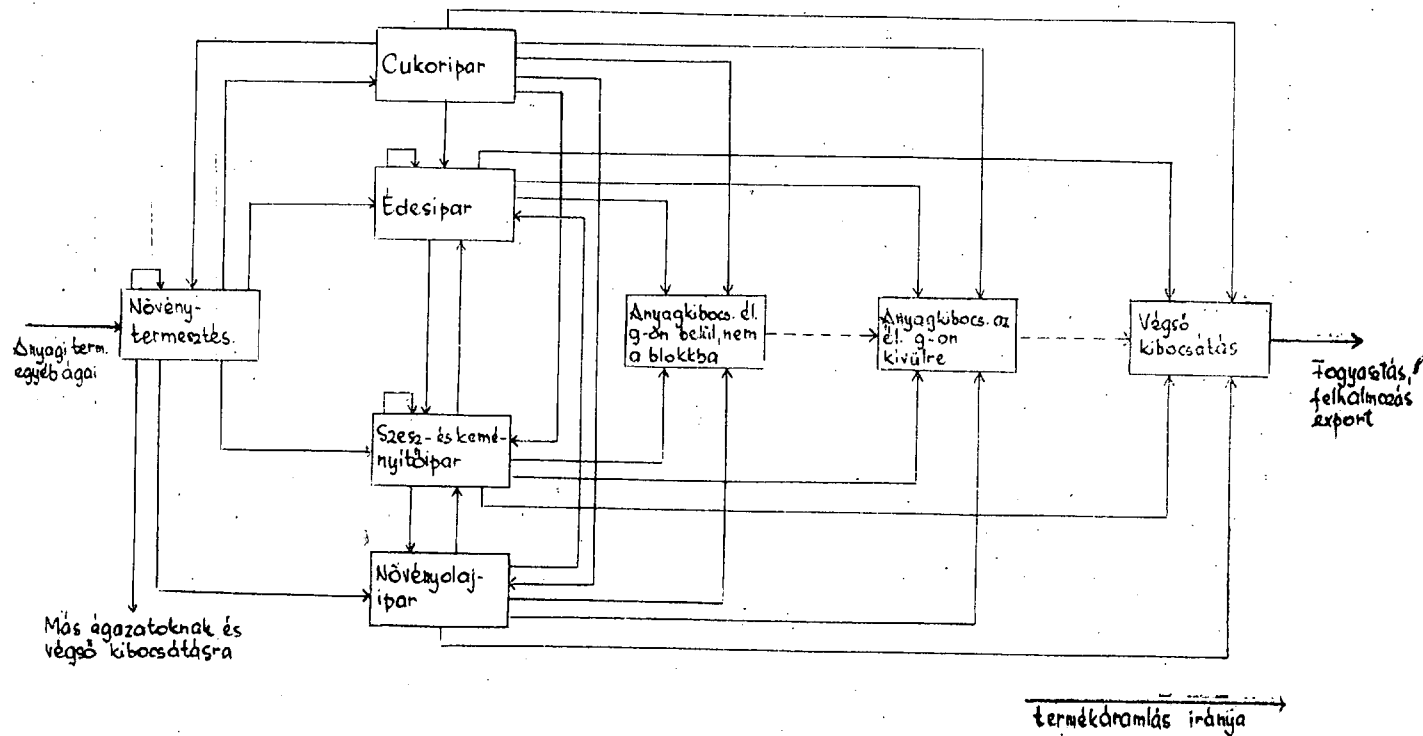
Blokk megnevezése	Termelés (mill. Ft.)	%
Állattenyésztés-húsipari blokk	80696,7	48,1
Kenyérgabona-malomipari blokk	23448,8	14,0
Kertészeti-tartósítóiipari blokk	21339,0	12,7
Ipari növ. term.-cukor-szeszipari blokk	15520,5	9,3
Blokkok összesen	141005,0	84,1
Növ. term. blokkokon kívüli kibocsátása	23853,9	14,3
Erdőgazdálkodás	2582,0	1,6
Élelmiszergazdaság összesen	167440,9	100,0

3. Az élelmiszergazdaság fejlődésének, valamint eszközigenységének várható tendenciái

Az élelmiszergazdaság fejlődési perspektívájának felvázolásánál nem lenne különösebb értelme annak, hogy az egyes ágazatok várható termelési értékét 1980—85-re próbáljuk meghatározni. Ilyen távlatban a bizonytalansági tényezők miatt semmiféle számszerű adat nem lenne elfogadható. Sokkal célszerűbb az átlagos növekedési ütemeket becsülni és ezek alapján kialakítani a perspektívikus fej-

Az ipari növénytermesztés — cukoripari — édesipari — szesz-, keményítőipari — növényolajipari
blokk folyamatábrája

4. sz. ábra

lesztési elképzeléseket. A „Hipotézisek...”-re alapozva *kísérjük az eszközigenyesség változásának ütemét megbecsülni.* Egy gyenge pontja van ennek a módszernek, nevezetesen az, hogy a technikai fejlődés eszközigenyességre gyakorolt várható hatását az egyes ágazatokon belül nem tudjuk felmérni. (Tehát pl. azt, hogy a húsipar eszközigenyessége hogyan alakul.) A vizsgálódás során ezért az egyes ágazatok eszközigenyességét standardnak tekintjük, csak azt nézzük meg, hogy az *élelmiszergazdaságon belüli szerkezeti arányváltozásoknak milyen hatásuk lehet az eszközigenyességre.*

Az élelmiszergazdaság eszközigenyessége az 1968. évi ÁKM alapján a következő volt:

3. sz. táblázat

Az élelmiszergazdaság eszközigenyessége 1968-ban (1968. évi árak alapján számítva)

Ágazat	Egy Ft. termelési értékre jutó						
	Ingatlanok Ft.	Gépek, berendezések, felszerelések Ft.	Járművek Ft.	Üzemköri kiállókész. Ft.	Állókész. összesen Ft.	Fogyókész. Ft.	Állókész. és forgókész. összesen Ft.
1. Növénytermesztés	0,7019	0,1439	0,0749	0,0515	0,9722	0,4970	1,4692
2. Erdőgazdálkodás	0,5385	0,1304	0,1338	0,3122	1,1149	0,2905	1,4054
3. Állattenyésztés	0,7723	0,0466	0,0299	0,0047	0,8465	0,6292	1,4757
4. Mezőgazdaság összesen (x)	0,7267	0,1034	0,0550	0,0389	0,9240	0,5491	1,4731
5. Húsipar	0,1073	0,0495	0,0094	0,0018	0,1680	0,0931	0,2611
6. Baromfi- és tojásfeld. ipar	0,1883	0,0827	0,0208	0,0019	0,2937	0,1540	0,4477
7. Tejipar	0,1866	0,1711	0,0140	0,0034	0,3751	0,1339	0,5090
8. Tartósítói ipar	0,2813	0,2557	0,0099	0,0052	0,6521	0,4705	1,1226
9. Malomipar	0,1617	0,0911	0,0047	0,0031	0,2606	0,3156	0,5762
10. Sütő- és tésztaipar	0,2783	0,1759	0,0036	0,0020	0,4598	0,0691	0,5289
11. Cukoripar	0,5031	0,9415	0,0193	0,0765	1,5404	0,4927	2,0331
12. Édesipar	0,1507	0,1585	0,0035	0,0028	0,3155	0,2046	0,5201
13. Növényolajipar	0,2629	0,1951	0,0072	0,0015	0,4667	0,1699	0,6366
14. Szesz- és keményítőip.	0,1398	0,1977	0,0161	0,0067	0,3603	0,1724	0,5327
15. Boripar	0,1499	0,2513	0,0163	0,0132	0,4307	0,5569	0,9876
16. Söripar	0,3787	0,2913	0,0128	0,0120	0,6948	0,2022	0,8970
17. Ásványvíz-szikvízipar	0,2976	0,2929	0,0072	0,0061	0,6038	0,2384	0,8422
18. Dohányipar	0,2318	0,0829	0,0028	0,0093	0,3268	0,2957	0,6225
19. Élelmiszeripar össz.	0,2136	0,1850	0,0098	0,0085	0,4169	0,2440	0,6609
20. Élelmiszergazdaság összesen	0,5208	0,1352	0,0368	0,0267	0,7205	0,4267	1,1472

(x) A mezőgazdaság eszközigenyessége azért kisebb, mint az 1965—68-as KSH ÁKM kiadványban, mert a vizsgáldálkodás itt nem szerepel (magas eszközigenyességgel) a mezőgazdaságon belül.

A mezőgazdaság részletesebb ágazati bontásának hiánya nagyon nehezíti a prognosztizálást. Emiatt olyan kompromisszumokra van szükség, hogy a blokkoknál a növénytermesztés *eszközigényességét nem differenciáljuk*, mindenhol az átlagos eszközigényességgel számolunk. *További feltételeink*, hogy a) az élelmiszerfogyasztás minden 1%-os növeléséhez a mezőgazdasági termelés 0,4—0,5%-os növekedése szükséges; b) a fogyasztás várható növekedésének kielégítésére (exportot is beleértve) az élelmiszeripar termelésének növekedési üteme évi 4,5—5% lesz minimálisan, és részben az előző feltételezés alapján; c) a mezőgazdasági termelés évi átlagos növekedési üteme 2,5—3,5% lesz.

Az általános feltételekből kiindulva vegyük sorra az egyes blokkokat:

a) *Az állattenyésztési-húsipari blokk* esetében a takarmánytermesztés szolgáltatja a fejlődés alapját. A *takarmánytermesztésben* több egyidejű tendencia várható a jövőben. Egyrészt a húsfogyasztásnak az átlagnál gyorsabb ütemű növekedése a fogyasztáson belül (szintén az exporttal együtt) a takarmánytermesztésnek a növénytermesztés átlagánál nagyobb növekedési ütemet kell, hogy eredményezzen. Ezzel párhuzamosan a takarmányértékesítés fokának növekedésével is számolhatunk, ami a fajlagos takarmányigényt csökkenti. Végül — értékben nézve —, a takarmányfelhasználás az értékesebb takarmányok irányába tolódik el, ez a fajlagos takarmányigényt növeli. A három tendencia alapján azt tételvezhetjük fel, hogy *a takarmánytermesztés várható évi növekedési üteme* a mezőgazdaság becsült átlagos növekedési ütemének a felső határán lesz, tehát *minimálisan 3,5%*.

Az állattenyésztés viszonylag gyors növekedését 1962—68 között (évi 3,4%) elsősorban a baromfitenyésztés gyors növekedése okozta. A baromfitenyésztés növekedési üteme valamivel mérséklődni fog, de még így is az átlagos felett lesz. A szarvasmarhatenyésztés ütemét viszont fokozni kell, aminek reális lehetőségei látszanak, ha az ágazat jövedelmezőségét javítják. Az állattenyésztés harmadik nagy ágazata a sertésitenyésztés. A növekedés üteme itt is emelkedni fog, a korábbi 2,2% helyett 3—4%-ra. Számottevő a juhtenyésztés aránya is az állattenyésztésen belül, növekedési üteme nagyjából a jelenlegi lesz, átlagosan 2,3% körül. Valószínűnek látszik tehát az állattenyésztés átlagos növekedési ütemét az 1962—68 közötti értékénél valamivel magasabbra, 4% körülire becsülni.

A blokkhoz tartozó feldolgozóipari ágazatok termelésének várható évi növekedési üteme a becslések szerint 6—7%.

A blokkon belüli ágazatok növekedési ütemeinek eltérése miatt a blokk termelési szerkezete is *változni fog a blokk átlagos eszközigényessége*.

Nem lenne szerencsés, ha az eszközigényesség-változást az állóeszközök mind a négy csoportjára vonatkozóan külön-külön is elvégeznénk, mert a hibalehetőségek hatványozódhatnának. Csak a teljes álló-, valamint a forgóeszközigényességet prognosztizáljuk.

A blokk állóeszközigényessége 1968-ban 0,7045 volt. A termelés növekedésének, valamint az ágazatok eszközigényességének változatlansága mellett kiszámítható, hogy *a blokk állóeszközigényességének várható növekedési üteme átlagosan —2,0% lesz, tehát évi 2—2%-kal csökken.*⁹

A forgóeszközigényesség becslésénél is az 1968. évi állapotból indulunk ki

9. A számítás menete következő: A termelés és az eszközök 1968. évi állományát szoroztuk a várható növekedési ütemekkel ágazatonként, majd a kapott eredményeket összegeztük blokk szinten. Az így feltételezett termelési- és eszközzadatokból számítottunk koefficiensek, és ezt viszonyítottuk a ténylegeshez. A számítás elve a későbbiekben is ez.

(0,4595). A szerkezetváltozás hatására a forgóeszközigényesség az állóeszközigényességnél jobban reagál, becsült évi növekedési üteme $4,8\%$.

Annak következtében, hogy az együttes eszközigényesség (álló- és forgóeszközök együtt) változására súlyánál fogva az állóeszközigényesség változása erőteljesebben hat, mint a forgóeszközigényessége (de a kettő hatása ellentétes irányú), az együttes eszközigényesség évi $0,7\%$ -os növekedése becsülhető meg.

b) A kenyérgabona termesztési — malomipari blokk eszközigényességének becslése viszonylag egyszerűbb, mert a blokk eléggé homogén. A fogyasztás szerkezetének napjainkban is jelentkező átalakulása azt mutatja, hogy a cereália-fogyasztás nemcsak viszonylag csökken az összes fajlagos élelmiszerfogyasztáson belül, hanem abszolút is. A folyamat gyorsulása az elkövetkezendő évtizedben várható. Gyakorlatilag tehát maximum a népesség növekedésével kell a blokk termelésének lépést tartani, figyelembe véve, hogy nem várható komoly exportmenyiség sem a kibocsátott termékekből, mert a piacellátások sem kedvezőek az exportra. A kenyérgabona termesztés növekedési ütemét nem becsülhetjük $1,5\%$ -nál magasabbra. (Csökkenő területen növekvő fajlagos hozamok mellett.) Az alacsony növekedési ütem a malomipar növekedési ütemét is úgy determinálja, hogy légfeljebb évi $2,0\%$ -os növekedését tételezhetjük fel. A sütő- és tésztaipar fejlődése már gyorsabb lehet, de az sem éri el az élelmiszeripari átlagos növekedést. A $2,5—3,0\%$ -os évi átlagos ütem látszik racionálisnak.

A blokk eszközigényessége ezek alapján a következőképpen alakulhat: az 1968-as álló-, ill. forgóeszközigényesség $0,5218$, ill. $0,3285$ volt. A strukturális változások hatására minimális csökkenésükre számíthatunk, a csökkenés számított évi átlagos üteme $0,15\%$ és $0,22\%$. Az együttes eszközigényesség csökkenésének üteme ebből következően szintén elenyésző lehet, mindössze $0,18$, közelítőleg $0,2\%$.

c) A kertészeti-tartósítóiipari blokk a legheterogénebb a négy blokk közül, ezért talán itt a legnagyobb a bizonytalansága a becslésnek. Ezen kívül a termékstruktúra változása — amit nem tudunk figyelembe venni — szintén itt a legkönnyebb és leggyakoribb, ami méginkább nehezíti a prognózist. Az azonban világosan látható, hogy az állattenyésztési-húsiipari blokk mellett ez a blokk a legdinamikusabb az élelmiszergazdaságon belül.

Milyen tendenciákkal számolhatunk egyes ágazataink fejlődésében?

A növénytermesztésen belül a szőlőtermelésben $1,9—4,9\%$ -os, a gyümölcs-termelésben $3,1—4,7\%$ -os, a zöldségtermesztésben $2,8—3,5\%$ -os növekedési ütem lehetőség van. Az egyszerűség kedvéért nem képezzünk két variánst, hanem a felső és alsó határok átlagait tekintjük várható ütemnek. E szerint a szőlőtermelésben $3,4\%$ -os, a gyümölcs-termelésben $3,9\%$ -os, a zöldségtermesztésben $3,2\%$ -os átlagos növekedést veszünk.

A feldolgozóipari ágazatok közül kiemelkedő a tartósítóiipar jelentősége, leggyorsabb növekedéssel ebben az ágazatban számolhatunk, mintegy évi 10% -kal. A többi ágazatnál azt tartjuk szem előtt, hogy a feldolgozóipar átlagos növekedési üteme nagyjából kétszerese a mezőgazdaságénak.

A blokk állóeszközigényessége 1968-ban $0,6338$, forgóeszközigényessége $0,3981$ volt. A számítás alapján az várható, hogy az állóeszközigényesség a blokkon belül viszonylag jelentősen, évi $3,1\%$ -kal csökken, a forgóeszközigényesség viszont alacsony — évi $0,5\%$ -os — ütemben nő. Az együttes eszközigényességen belül a forgóeszközigényességnek a többi blokknál viszonylag jelentősebb súlya miatt az együttes eszközigényesség mintegy évi $1,7\%$ -os csökkenését várhatjuk.

d) Az élelmiszergazdaság negyedik blokkja az ipari növénytermesztési — cukoripari — édesipari blokk. Termelése zömmel a hazai fogyasztást szolgálja,

exportkibocsátása csekély, ami a jövőben sem lesz másként. *Fejlődését tehát alapvetően a belső fogyasztás alakulása határozza meg.* A fogyasztásra vonatkozó előrejelzések a fajlagos cukor-, édesség, és szeszfogyasztás abszolút volumenének növekedésével számolnak, de az élelmiszerfogyasztáson belüli arányuk nagyjából változatlan marad. Hasonló a helyzet a növényolajipari termékeknel is. A blokkhoz tartozó növénytermesztés átlagos növekedési ütemét tehát az átlagosnál valamivel alacsonyabbra, a kenyérgabona termesztéshez hasonlóan évi 1,5%-ra becsülhetjük. Ném valószínű a feldolgozottság fokának jelentősebb növekedése a blokkon belül, ezért a feldolgozóipari ágazatok átlagos ütemének aránya a növénytermesztéséhez állandónak vehető. A feldolgozóipari ágazatok átlagos növekedési ütemét így évi 3,0%-re várhatjuk, aminek belül a szeszipar és a növényolajipar növekedése valamivel gyorsabb lesz.

Az eszközigenyesség nagyon kismérvű, szinte elenyésző változására számíthatunk a blokk esetében. *Az állóeszközigenyesség várható csökkenése átlagosan évi 0,1%-ra, a forgóeszközigenyességé 0,2%-ra lesz közelítőleg.* Az álló- és forgóeszközigenyesség változása az együttes koefficiens alakulását sem befolyásolja számottevően, —0,15%-os növekedési ütemet becsülhetünk hozzávetőlegesen.

e) A teljesség kedvéért az élelmiszergazdaság blokkokon kívüli tevékenységeinek növekedésével is számolunk, növekedési ütemüket (növénytermesztési blokkokon kívüli kibocsátása és erdőgazdálkodás) egységesen 2,5%-nak vesszük.

Összefoglaló megjegyzések:

Az élelmiszergazdaság eszközigenyességének tendenciáját az ún. „blokkos elemzés” révén érdemes vizsgálni, mivel figyelembe lehet venni a vertikális kapcsolatokat is az ágazatok között. Az eszközigenyesség alakulását hosszabb periódusra az éves átlagos növekedési ütemmel célszerűbb közelíteni, mint abszolút számokkal. Elvégzett számításaink alapján arra lehet következtetni, hogy az élelmiszergazdaság struktúrális átalakulása az elkövetkezendő 10–15 évben nem jár az eszközigenyesség növekedésével, mint ahogyan jelenleg a közgazdasági köztudat véli. Sőt az állóeszközigenyesség várható növekedési üteme évi —1,5%, a forgóeszközigenyességé —0,15% körül várható. Az együttes eszközigenyesség csökkenése átlagosan évi 1,0%-ra tehető.

Az eszközigenyesség alakulására természetesen sok tényező hat a struktúra-változásokon kívül. Ezeket az elemzésben szándékosan figyelmen kívül hagytuk. Három tényezőt azonban megemlítünk: az egyik a háztáji termelőeszközök pótlásának és az első, már elavultnak tekinthető mezőgazdasági nagyüzemi beruházások pótlásának kérdése. Ezek az eszközigenyességet mindenképpen növelni fogják a nagymérvű beruházásigenyességen keresztül. A másik — szintén az eszközigenyesség növekedését kiváltó tényező — az eleven munka holt munkával való további helyettesítése a mezőgazdaságban. (Ismeretes, hogy 1985-re a mezőgazdasági foglalkoztatottak tervezett aránya az összes foglalkoztatottakon belül 14%-os. A harmadik tényező viszont az eszközigenyesség csökkenését válthatja ki, nevezetesen a kapacitáskihasználtság fokának növekedése. E téren az élelmiszergazdaság tartalékai szinte kiimeríthetetlenek.

A módszerrel kapcsolatban: A futrológia mindenképpen kockázatos dolog. Különösen kockázatos az élelmiszergazdaságban hosszabb távra becslésekbe bocsát-

kozni. Ennek ellenére úgy véljük, hogy mégsem haszontalan, mert — kellő meg-
alapozottság esetén — *olyan összefüggésekre is felhívhatja a figyelmet, amelyek
éppen a jövő konkrét gazdaságfejlesztési feladatainak megoldásánál lényegesek
lehetnek.*

Számításunknak van egy látszólag nagyon sebezhető pontja: egyetlen év
konkrét adatain alapszik, ami az élelmiszergazdaság esetében nem megengedhető
a természeti tényezők véletlenszerű hatásai miatt. Sajnos, az 1968. évihez hasonló
mélységben bontott statisztikák (összehasonlíthatók) nincsenek. Viszont megnéztük,
hogy az 1968. évi élelmiszergazdasági termelés nagyon jól illeszkedik az 1959—68.
évek termelési trendjéhez, tehát az 1968. év a mezőgazdaságban (és az élelmiszer-
gazdaságban) jó közepes évnak tekinthető. A trendhez való szoros illeszkedés
számításainkat viszonylag megbízhatóbbá teszi.

ОТРАСЛЕВЫЕ СТРУКТУРАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ И ФОНДОЕМКОСТЬ В ПИЩЕВОМ ХОЗЯЙСТВЕ ДО 1985 ГОДА

Статья анализирует ожидаемые перспективные изменения фондоемкости пищевого хозяйства. Автор исходит из анализа экономического содержания пищевого хозяйства и процесса интеграции в пищевом хозяйстве. По вертикальным связям в пищевом хозяйстве он выделяет 4 блока; каждый из них структурально связывается с другим, но и легко может быть отделен от другого.

Ожидаемое изменение фондоемкости во многом зависит от внутреннего структурального изменения пищевого хозяйства. На основе статьи Госплана „Гипотезы и прогнозы перспективного планирования развития пищевого хозяйства“, которая оценивает темп роста в отдельных отраслях пищевого хозяйства, автор дает план структуральных изменений. Принимая во внимание стандартную фондоемкость в разных отраслях, автор оценивает ежегодный средний рост фондоемкости отдельных блоков, а в дальнейшем, и всего пищевого хозяйства до 1980—95 годов.

Анализ дает возможность прийти к тому выводу, что — в противовес сегодняшним представлениям — фондоемкость пищевого хозяйства под влиянием структуральных изменений не возрастет, а в небольшом мере (ежегодно 1%) уменьшится на протяжении следующих 10—15 лет.

Dr. László Tóth

STUKTURVERÄNDERUNGEN IN DEN WIRTSCHAFTSZWEIGEN UND DER BEDARF AN MITTELN IN DER LEBENSMITTELWIRTSCHAFT BIS 1985

Das Ziel der Abhandlung ist die Untersuchung der voraussichtlichen perspektivischen Gestaltung des Bedarfs an Mitteln in der Lebensmittelwirtschaft.

Es wird zuerst der ökonomischer Gehalt der Lebensmittelwirtschaft, der Prozess der Integration in der Lebensmittelwirtschaft analysiert. Auf Grund der vertikalen Beziehungen wird in der Lebensmittelwirtschaft vier Blocks unterschieden, die miteinander in einem strukturellen Zusammenhang stehen und doch klar abgrenzbar sind.

Die voraussichtliche Gestaltung des Bedarfes an Mitteln ist im grossen Masse von der Veränderungen in der inneren Struktur der Lebensmittelwirtschaft abhängig. Es wird in knappen Zügen auf Grund der Einschätzung des Wachstumtempos, die der einzelnen Zweige in der Lebensmittelwirtschaft in der von dem Landesplanamt herausgegebenen Studie „Hypothesen und Prognosen zur Perspektivplanung der Entwicklung der Lebensmittelwirtschaft“ mitgeteilt worden ist, die zu erwartenden Strukturveränderung umrissen. Einen Standardbedarf an Mitteln in den einzelnen Wirtschaftszweigen vorausgesetzt, wird das durch die Strukturveränderungen bestimmte durchschnittliche Wachstumtempo des Bedarfs an Mitteln in der einzelnen Blocks bzw. in der ganzen Lebensmittelwirtschaft bis 1980—85 eingeschätzt.

Die Analyse erlaubt die Schlussfolgerung, dass der Bedarf an Mitteln in der Lebensmittelwirtschaft in den nächsten 10—15 Jahren — entgegen der unter den Ökonomen allgemein verbreiteten Annahme — infolge der Strukturveränderungen nicht steigen, sondern im geringen Masse (etwa 1,0% jährlich) fallen wird.